

15.

foglalkozás

Tantervi vonatkozás

A Föld külső és belső erői, folyamatai: Belső és külső erők hatásai. A földrengések.

Kulcsszavak

kőzetlemez, mélytengeri árok, alábukás, szigetív, gyűrődés, pármaláva, földrengés, epicentrum, hipocentrum, szeizmográf, Richter-skála, Mercalli-skála, szökőár

Természettudományos megismerési módszerek

megfigyelés, leírás

Fejlesztett készségek, attitűdök

Térbeli tájékozódás
Ok-okozati gondolkodás

Kreativitás

Kritikai gondolkodás

Mit készítsék elő?

fűzet, íróeszköz, földrajzi atlasz, víz, főzőpohár, Bunsen-égő, parafadugó-korong, kálium-permanganát oldat vagy kristály, színes papírok, a kőzetlemezek megalkotásához különféle lapok, kartonpapír, szalvéták, dominókészlet, háztartási csomagolópapír, színes filcek

Miért reng a lábunk alatt a Föld?

(TERMÉSZETTUDOMÁNY, FÖLDRAJZ, MATEMATIKA)

„Megnyitotta száját a föld, és elnyelte őket házuk népével együtt”

4Móz 16,32

Miről szól ez a tanegység?

A Föld belső felépítése után azzal foglalkozunk, hogy a sokáig egységesnek hitt kőzetburok ún. kőzetlemezekből áll, melyek különböző nagyságúak, és a magmaáramlásoktól hajtva különféle mozgásokat végeznek. Ezeknek következménye a földrengések kialakulása is, mely természeti jelenséget most közelebbről is megismerjük.

Áttekintő vázlat

15.1. A kőzetlemezek	30 perc
15.2. Vándorló kontinens?	30 perc
15.3. Földrengések	30 perc
Összesen	90 perc

Előkészületek

A foglalkozáshoz szükséges eszközök előkészítése.

A magmaáramlás modellezésének előkészítése:

víz, főzőpohár, Bunsen-égő, parafadugó-korongok (különböző méretben), kálium-permanganát oldat vagy kristály

A modellezés során melegítés is történik, így fontos azt biztonságos körülmények között, arra alkalmas teremben elvégezni.

Lemezmozgások modellezéséhez:

A kőzetlemezek megalkotásához különféle lapok, kartonpapír, szalvéták, esetleg sálak, kendők szükségesek.

FELADATOK LEÍRÁSA

30
perc

15.1. Kőzetlemezek

Mit akarunk elérni?

A kőzetburok felosztása, a kőzetlemezek megismerése.

Mit fogunk csinálni?

Modellezés, térképolvasás, közös játék

Mire van szükségünk ehhez a feladathoz?

füzet, íróeszköz, földrajzi atlasz, víz, főzőpohár, Bunsen-égő, parafadugó-korong, kálium permanganát oldat vagy kristály, melléklet nyomtatva a csoportlétszámnak megfelelően

Mellékletek

15.1. Kőzetlemezek térkép

És mégis mozog!

A kőzetlemezek mozgását tanári modellezéssel szemléltetjük a gyerekek számára.

Első lépésként ismétlésképpen beszéljük át a gyerekekkel a Föld belső felépítését!

A földkéreg széttöredezéséért és a kőzetlemezek mozgásáért a magmaáramlások a felelősek. Ezt a folyamatot a víz forrásával fogjuk modellezni:

- Készítsünk elő egy nagy méretű főzőpoharat/átlátszó főzőedényt (lehetőleg minél nagyobbat)!
- Öntsünk bele langyos/meleg vizet!
- Helyezzünk alá Bunsen-égőt, és kezdjük el melegíteni a vizet!
- A már melegedő vízbe rakjunk bele pár csepp/ pár szem kálium permanganát oldatot/kristályt (a víz teljes elszíneződése előtt jól láthatóvá válik, hogy merre áramlik benne a megfestett anyag)
- Amikor a víz forrni kezd, a közepére különböző nagyságú és méretű parafadugó-korongokat helyezünk és megnézzük, hogyan viselkednek. (pl. összeütköznek)
- A víz áramlása a főzőpohár szélére sodorja a parafadugó-korongot, ahogy a magmaáramlások is így mozgatják meg és így sodorják a kőzetlemezeket.

Kérjük meg a gyerekeket, hogy a megfigyelt folyamatot rajzos formában rögzítsék a füzetükbe is, úgy, hogy közösen határozzuk meg az ábrázolandó folyamatfázisokat!

Kőzetlemeztérkép

Osszuk ki a gyerekeknek a **15.1-es számú mellékletet**, amin a Föld nagy kőzetlemezei vannak számozottan bejelölve.

A gyerekek feladata, hogy ki-ki a maga földrajzi atlasza segítségével nevezze meg az adott kőzetlemezt.

Ellenőrizzük közösen a megoldásokat!

Értékelés

A feladatot helyesen megoldó tanulók munkáját a pedagógus saját rendszere szerint értékeli.

Amerikából jöttem

A gyerekekkel továbbra is a kőzetlemezekkel ismerkedünk, ezúttal játékos formában. Az „Amerikából jöttem” játék mintájára először a pedagógus mond el egy meghatározást a gyerekeknek, ami alapján fel kell ismerniük az adott kőzetlemezt:

Példa: „Csekélyebb terjedelmű kőzetlemez vagyok Észak-Amerika és Dél-Amerika között.”

Majd a helyes megfejtést legelőször kitaláló diák áll ki az osztály elé, ő maga is gondol egy kőzetlemezre, és mond róla egy meghatározást.

A játékot tetszőleges ideig lehet játszani.

30
perc

15.2. Vándorló kontinens?

Mit akarunk elérni?

A kőzetlemezmozgások megismerése.

Mit fogunk csinálni?

Modellezés, közös vázlatkészítés. Egyéni munka a földrajzi atlaszban.

Mire van szükségünk ehhez a feladathoz?

füzet, íróeszköz, földrajzi atlasz, színes papírok, a kőzetlemez megalkotásához különféle lapok, kartonpapír, szalvéták.

A kőzetlemezek egymáshoz képest különféle mozgásokat végeznek.

Ezeket a mozgásokat modellezzük a gyerekekkel.

Kőzetlemezmozgások

A háromféle kőzetlemezmozgást (közeledés, távolodás, elcsúszás) papírok, színes lapok és szalvéták segítségével modellezzük.

A gyerekek a kellékekből két kőzetlemez létrehozását (Ezek különféle rétegekből épülnek fel, eltérő vastagságban).

A két kőzetlemezmodellt egymásnak tolják „frontálisan”, és „eljátsszák” mi történhet (pl. a kisebb a nagyobb alá gyűrődik). A megfigyeléseiket rögzítik a füzetbe.

A megszemlélt és megbeszélte folyamatokat és következményeiket rögzítjük a füzetbe is vázlat formájában, és egészítjük ki a földrajzi atlasz segítségével!

Kőzetlemezmozgások

Kőzetlemezmozgások:

- távolodás – óceánközépi hátság kialakulása példa: Eurázsiai-lemez és Észak-amerikai-lemez
- közeledés – alábukás, mélytengeri árkok képződése (vulkáni tevékenység példa: Dél-amerikai-lemez, Nazca-lemez)
- elcsúszás – gyakori földrengések – példa: Észak-amerikai-lemez – Csendes-óceáni-lemez

Variáció

A kőzetlemezmozgásokat bármilyen réteges keksszel szemléltethetjük a gyerekek számára oly módon, hogy a felső kekszréteget kettévágjuk és a háromféle mozgástípust azon bemutatjuk. Ez esetben a keksz közepén lévő krém lesz az asztenoszféra, amin a kőzetlemez-kekszdarabok mozognak. Természetesen a bemutató után a maradék kekset el is lehet fogyasztani!

Bővebben lásd: Ajánlott irodalom: Kőzetlemezmozgások Oreó keksszel.

Merre vagyok?

A gyerekeknek különféle térbeli tájékozódást fejlesztő feladatokat jelölünk ki a földrajzi atlaszban, amelyek a kőzetlemezmozgásokhoz kötődnek.

Ötletek az egyéni feladatokhoz:

- Keressünk három vulkánt az Andok hegységben!
- Keressük ki az atlaszból, hogy az Andok hegységénél lévő mélytengeri ároknak milyen mély a legmélyebb pontja!
- Keressünk a csendes-óceáni térségben mélytengeri árkokat! Ki talál mélyebbet?

Értékelés

A feladatokat helyesen megoldó diákok munkáját a pedagógus saját rendszere szerint értékeli.

Vedd figyelembe!

A diákok eltérő tempóban tudják a kijelölt feladatokat megoldani, ezért érdemes folyamatosan ellenőrizni azok munkáját, akik jelzik, hogy készen vannak. Akiknek egy-egy részfeladatát ellenőriztük, azok tovább haladhatnak. Így mindenkinek esélye van arra, hogy az órai munkáját megdicséressük és pozitívan értékeljük.

30
perc

15.3. Földrengések

A földrengések a legismertebb pusztító természeti jelenségek közé tartoznak.

Hol reng a Föld?

A gyerekek otthoni feladata volt, hogy gyűjtsék össze, hogy az elmúlt évben (vagy az adott évben) hol voltak földrengések (különös tekintettel a hazai földrengésekre, amiből lehet, hogy van, amire már ők maguk is emlékeznek).

Most az a feladata minden gyereknek, hogy az otthoni feladatban megjelölt helyszíneket a **15.3.1.-es melléklet** vaktérképén bejelölje. Segítségül használják a földrajzi atlaszt és annak névmutatóját!

Miután mindenki bejelölte a helyszíneket, érdemes összevetni a bejelölt helyeket és a kőzetlemezek térképét (**15.1.-es melléklet**).

Beszéljük meg közösen: milyen összefüggéseket tudunk felismerni a földrengések helye és a kőzetlemezhatárok között!

Hogyan keletkezik a földrengés?

A földrengések tovaterjedését dominómakettel érzékeltetjük a gyerekeknek.

Állítsuk fel a dominókat egy vonalba (persze lehet benne kisebb kanyar)! Lökjük meg az első dominót, és figyeljük meg, mi történik!

A földrengés is egy hullámmozgás továbbterjedése a földfelszínen, középpontja az **epicentrum** (itt a legerősebb, legpusztítóbb a földrengés). A földrengések a lemezhatároknál a mélyben pattannak ki, így mélységbeli kipattanási helyük a **hipocentrum**.

Milyen skálán mérjük?

A földrengések különböző nagyságúak lehetnek. Van, amelyiket meg sem érzi az ember, és van, amelyik romba dönt egy otthont.

A földrengéseket az ún. szeizmográf érzékeli. A **15.3.2.-es melléklet** segítségével beszéljük meg a gyerekekkel a szeizmográf működését. A szeizmográf adatainak vizsgálata alapján a hozzáértő szakemberek már a kisebb rezgésekből tudnak a jövőre vonatkozó következtetéseket levonni, például nagyobb földrengést vagy szökőárt előre jelezni.

Mit akarunk elérni?

Földrengések kialakulásának és következményeinek megismerése.

Mit fogunk csinálni?

Egyéni munka, közös beszélgetés.

Mire van ehhez szükségünk?

füzet, íróeszköz, földrajzi atlasz, dominókészlet, háztartási csomagolópapír, színes filcek

Mellékletek

15.3.1. Föld vaktérkép
15.3.2. Szeizmográf
15.3.3. Mercalli-skála
15.3.4. Otthoni feladatlap

A földrengések erősségének, pusztításának mérésére kétféle skálát is ismerünk. A **Mercalli-skála** az 1910-es években született meg, szubjektív alapon, 12 fokozatban határozza meg a földrengés által okozott pusztítás mértékét lakott területen. Vetítsük ki a csoportnak a Mercalli-skála fokozatait **(15.3.3. melléklet)**.

Az 1930-as években született meg a **Richter-skála**, ma leginkább ezt alkalmazzák. Ennek elvileg nincsen felső határa. Minden egyes skálabeli fokozat között harmincszoros erősségnövekedés tapasztalható.

Mit kell tenni földrengés esetén?

A gyerekek párosával gyűjtsék össze a füzetükbe, hogy mit hallottak már, mit gondolnak, mi a helyes viselkedés földrengés esetén!

Beszélgjék meg a megoldásokat!

Rögzítsük közös plakáton/vagy a táblán a javasolt önvédelmező viselkedéseket földrengés esetén!

Földrengésbiztos viselkedés

- Maradjunk nyugodtak!
- Pad, vagy erős asztal, illetve ágy alá bújjunk (az megvéd a megroruló bútoroktól)!
- Ha a szabadba menekülünk, akkor nagy, nyitott térre menjünk, távol az épületektől és a vezetékektől!
- Az ablaktól mindenképpen távolodjunk el!
- Ha autóban vagyunk, húzódjunk félre, lehetőleg nyílt területen (ne alagútban, hídon stb.)!
- A liftet ne használjuk!

Az órát közös értékeléssel zárjuk!

Otthoni feladat

A tanulók a feladatlapot **(15.3.4. melléklet)** oldják meg, ezzel egységesen átismételve a Föld belső szerkezetéről és folyamatairól eddig tanultakat.

Szorgalmi feladat

A vállalkozó gyerekek nézzenek utána, hogyan lehet földrengésbiztosan építkezni! Kutatómunkájuk eredményeit (mely lehet plakát, lapbook, ppt, stb.) mutassák be a társaiknak a következő foglalkozáson!

Felhasznált és ajánlott források

- Földrengések: http://tozserpal.com/dugonics/9-evfolyam/02_04_Foldrengesek.pdf
- Magmaáramlás modellezése: <https://docplayer.hu/108497267-A-foldrajztanitas-megujitasanak-tartalmi-es-modszertani-kerdesei.html>
- Földrengés süti: https://henisutneked.blog.hu/2016/06/08/foldrenges_suti
- Kőzetlemezmozgások Oreo keksszel: <https://ifitsgreenormoves.com/2016/07/12/oreo-plate-tectonics-and-moon-phases/>
- GeoRisk Földrengéskutató Intézet: <http://www.foldrenges.hu/>
- Két kontinentális lemez ütközése (videó, kellékek: sálak): <https://www.youtube.com/watch?v=6eAWLFiTBCY>